

Mida ma näen vanglas?

Riin Paabo

Me elame täiuslikus demokraatlikus ühiskonnas. Meie – meie kõik Eesti riigis elavad inimesed – teame suurepäraselt, mis on õige, mis vale ja kuidas peaksid asjad toimima. Me teame, millist Eestit me tahtsime ning kes ja kuidas siin elama peavad. Sealjuures ei ole Eesti vanglad ilmselgelt osa meist, see on teine reaalsus, ebameeldivad inimkolooniad meie keskel. Õnneks müüride, perimeetrite, okastraatide, trellide ja lukkude taga.

70 protsenti Eesti inimestest soovib, et meil kehtiks surmanuhtlus (Saar Poll, 2015). Krimiuudiste kommentaariumid kubisevad viha, vihkamist ja pettumust täis kommentaaridest, kus nõutakse kurjategijate väga karmi, kohati fataalset karistamist ning muu hulgas väljendatakse värvikalt oma negatiivseid suhtumist Eesti politseisse, prokuratuuri ja kohtutesse. Kõrvaltvaatajal jääb vaid nentida: milline teadlikkus ja teotahe – eesti inimene juba teab, kuidas kuritegevust välja juurida.

Aga kas teab? Mina olen tavaline inimene, veel noor naine, sõidan ühistranspordiga tööle ja õhtused ostud teen enamasti kohalikus Maximas – sealt saab kauba pisut odavamalt, nagu räägitakse – ning mu ühetoalises üürikortois ootavad mind mu kaks tänavalt päästetud kassi. Martin Helme peab mind ühiskonnale ohtlikuks elemendiks (EPL 17.05.2016) ja nii mõnigi poliitik kehtestaks mulle lastetusmaksu ... peaaegu nagu kurjategija ... aga elame edasi.

Sealsamas kodupoes näen tihti väsinud lapsi ja nende vanemaid, kes võsukesti aeg-ajalt kasvatusliku karjumise saatel rahustuseks löövad. Näen keskealisi mehi, kes vaatavad mind häbi tundmata nii palju ja nii kaua, kui süda lustib. Ja bussis vaatavad nad vahel lapsi, tülitavad neid mõnikord sama ebameeldivalt kui naisterahvaidki. Koolilapsed kiusavad ja sõimavad oma ohvreid, vaimuhäiretega inimesed peavad vaikivale nurkasurutud kaasreisijale pikki tüütuid monolooge. Igasugused inimesed, noored ja vanad, naised ja mehed, tarbivad bussis – avalikus kohas – alkoholi. Mina näen seda, ja näen, et kõik näevad seda, isegi siis, kui nad vaikivad ja põrnitsevad pingsalt läbi tolmuse aknaklaasi. Tänavale astudes jookseme vist küll kõik vähemalt kord päevas punase fooritulega üle tee, vähemalt kord nädalas näeme maas lamavat inimest, ilma et tast välja teeksime: kindlasti kodutu, kes ei vääri absoluutselt mingisugust reageerimist. Enamasti ei tee keegi midagi ... ehkki jutu järgi teavad kõik, mida tuleks teha.

Mina töötan vanglas. Valvurina. Inimesed ei näi seda mõistvat. Ka mitte kinnipeetavad. Miks peaks keegi tahtma seal töötada, imestatakse. Eriti kui see valvur on tulnud kena kontrilaua tagant, ütelnud ära paar juhtimist nõudvat tööpakkumist ja nüüd valvab ligi sadat inimest, enamasti meesvangi. Arvatakse, et ma pole ennast veel leidnud, et mind manipuleeritakse seal kõike tegema ja et küllap ma tulen sealt õige pea ära.

Aga ma ei tule! Ja mina omakorda aru tahan saada, kes siis oleks õige seda tööd tegema? Rumalad inimesed? Ainult mehed? Muu väljavaateta inimesed, kes loodetavasti on vähemalt kehalt väga tugevad, sest vange peab ju jõuga ohjeldama? Selline on üldine hoiak. Ka vanglamüüride vahel on mõni kinnipeetav küsinud, miks ma seda tööd teen, ning leidnud, et olen selleks liiga hea inimene.

Selline arusaam tundub mulle õõvastav, aga tegelikult peegeldab see muidugi neidsamu karme karistusi pooldavaid vankumatuid hoiakuid. Niisiis: kui ma olen inimlik ja erapooletu ning armastan oma tööd, kas

ma siis soodustan kuritegevust? Kas minu hoiak suurendab kuritegevust? Eestis on retsidiivsuse tase ligi 70%, Norras, mis paistab terves maailmas silma oma humaansete vanglatega, umbes 25%.

Meil ei ole Norra, öeldakse mulle. Küürakat parandab vaid haud, ütleb eesti vanasõna. Pooldatakse surmanuhtlust, paljud peavad ka riigikogu ja poliitikuid kurjategijateks, kes kõik tuleks vangki panna. Ehkki sageli ei oska need paljud nimetada ühegi riigikogu liikme nime ega tea sedagi, mitu riigikogu liiget meil üldse on. Ja narkomaanid peaks kõik surema jätma, miks küll kiirabi neid kalli raha eest elustab!? Aga mina ütlen, et elustatagu kasvõi selle nimel, et osataks kvaliteetselt elustada. See oskus võib ühel hetkel inimese päästa. Olen ise abipolitseinikuna elustamises osalenud. See kogemus oli väärtuslikum kui mistahes esmaabikoolitus. Me päästisime üledoosis inimese. Ja andke andeks, aga see tulemus oli puhas rõõm.

Keegi meist ei ole täiuslik, aga me oleme inimesed ja inimene on õppimisvõimeline. Vanglakaristuse eesmärk ei ole niisama karistada, vaid inimest taasühiskonnastada, ja seda seal tehaksegi. Meil on vähemalt need 30%, kes ei ole retsidiivsed. Statistika on veidi jäik näitaja, selle paremaks mõistmiseks tuleks teada meetodikat, taustüsteemi ja muud, aga selle uurimiseks on vähestel tahtmist ja aega.

Kuid me kõik oleme inimesed – sarnaste soovide ja põhivajadustega. Olgu me siis müüride vahel või väljaspool, kontorikuubikus või bussis, rollist olenemata. Kõik tahavad peale soojuse ja toidu turvatunnet ja inimsuhteid, kontakti, eneseteostust. Ärgem jäägem siis ainult sõnades suureks ja jõuliseks. Võib-olla tasub ehk pisut mõelda Norra ja Eesti erinevustele ja nende põhjustele, teha selgeks, kellega koos me siin maal elame, kelle poolt me valimistel hääletame. Hea oleks ju teada, milline on Eesti kuritegevuse trend, ja natukenegi juurelda selle üle, mis tegurid seda mõjutavad (peale surmanuhtluse muidugi).

Teadmatus tekitab hirmu, hirmunud inimene tahab ennast kaitsa ja parim kaitse on rünnak. Võib-olla oleks mõistlik hetkeks peatuda ja olukorda hinnata ning seejärel langetada otsuseid ja valida meetmeid. Seda peaks tegema igaüks, nii kuritegu plaaniv delinkvent kui ka argitoimetustes askeldav inimene. Me oleme üks ühiskond, anname üksteisele eeskujut. Oma viha ja teadamatust ja soovi kuritegevust ohjeldada saab alati suunata vabatahtlikku töösse. Või lihtsalt märkame inimest enda kõrval, kui ta on ohus – ärgem kartkem, vaid aidakem, olgem osa sellest, mida me nii väga paremaks tahame teha.

Andke andeks mu naiivsus ja usk humaansetesse lahendustesse, aga ma tean, et ei ole vale kasutada selle tõsise teema juures Juhan Viidingu sõnu: „Head lapsed need kasvavad vitsata.“ Sest ma näen vanglas inimestes täpselt sedasama, mida kõikjal mujalgi.